

Doorgaan tot het einde... Hoe dan??

Palliatieve zorg in het ziekenhuis en thuis

Welkom

Steeds meer patiënten sterven 'slapend'

Palliatieve sedatie bij kwart overlijdens

• Redactie binnenland

AMSTERDAM. Bij ruim een kwart van alle overlijdens in 2022 kreeg de patiënt thuis palliatieve sedatie. Nooit eerder was dit zo veel. Door palliatieve sedatie sterft de patiënt 'slapend'. Artsen verzachten zo het lijden op het sterfbed.

Dat schreef Trouw deze maandag.

Palliatieve sedatie is het afgelopen decennium veel normaler geworden. In 2010 ging het om 11 procent van de overlijdens, in 2019 om 23,5 procent. Uit cijfers die Trouw opvroeg bij de Stichting Farmaceutische Kengetallen (SFK) blijkt dat die groei doorzet: vorig jaar kregen 44.000 mensen palliatieve sedatie thuis, wat neerkomt op 26 procent van alle overlijdens. De groep die slapend sterft is in werkelijkheid nog groter, omdat patiënten die in het ziekenhuis of verpleeghuis palliatieve sedatie kregen, in dit cijfer niet zijn meegeteld, zo schrijft Trouw.

Bij palliatieve sedatie brengt de dokter een patiënt in een soort slaap met een middel via een pompje. Die slaap kan tijdelijk zijn, in de hoop dat het lijden daarna beter te dragen is, of zodat de patiënt tussendoor nog met naasten kan praten.

Als de dokter verwacht dat een patiënt minder dan twee weken te leven heeft, kan een patiënt ook tot het moment van sterven in slaap worden gebracht. Palliatieve sedatie is bedoeld om het lijden te verlichten

en mag niet gebruikt worden om het leven te bekorten.

Trouw en Panel Inzicht deden een peiling naar opvattingen over het levenseinde, die werd ingevuld door duizend volwassen van alle leeftijden. Driekwart van hen vindt het een goede zaak dat palliatieve sedatie tegenwoordig een optie is.

Stervensfase

Met zo min mogelijk pijn sterven is voor acht op de tien deelnemers belangrijk, terwijl het bewust meemaken van de stervensfase voor maar vier op de tien belangrijk is. Zes op de tien mensen kunnen zich voorstellen zelf ooit palliatieve sedatie te overwegen.

Een arts mag alleen palliatief sederen als het lijden van een patiënt niet op een andere manier te verzachten is. Palliatieve sedatie is geen ingreep waar patiënten zelf voor kunnen kiezen. De beslissing is aan de arts, al kan een patiënt of diens familie er wel om vragen.

• Zo'n 26 procent van patiënten sterft na in slaap te zijn gebracht

• Mensen willen graag met zo min mogelijk pijn overlijden

Programma

Welkom- Nicoline Kraijenoord

Mijn tijden zijn in Uw hand- Ds. P. den Ouden

Als het levenseinde nadert- Dr. Anne v.d. Plas- neuroloog

Dilemma's en misverstanden- Elisabeth van Duijn- palliatieve zorg verpleegkundige

Vragenbespreking

Opening

Zingen: Psalm 31 vers 12

In Uwe hand zijn mijne tijden;
'k Verlaat mij in mijn leed
Op U alleen, Die weet
De maat en 't einde van mijn lijden;
Red mij van wie verbolgen,
Ter dood toe mij vervolgen.

Thema:

Mijn tijden zijn in uw Hand.....

(Psalm 31:16a)

Gebed

Schriftlezing: Psalm 31:15-25

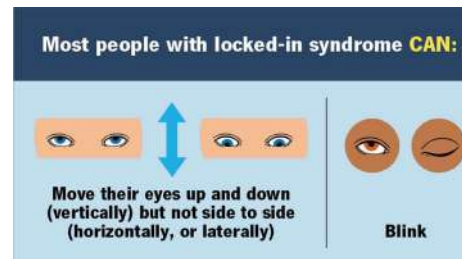
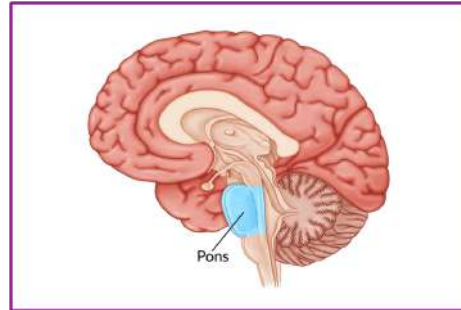
Als het levenseinde nadert.....

- Twee voorbeelden uit de praktijk
- Wat is palliatieve zorg
- Wat is palliatieve sedatie
- Inzetten palliatief team

Praktijkvoorbeeld (I)

2005:

acute opname van een vrouw (70+)
vanwege een herseninfarct

Praktijkvoorbeeld (II)

2022:

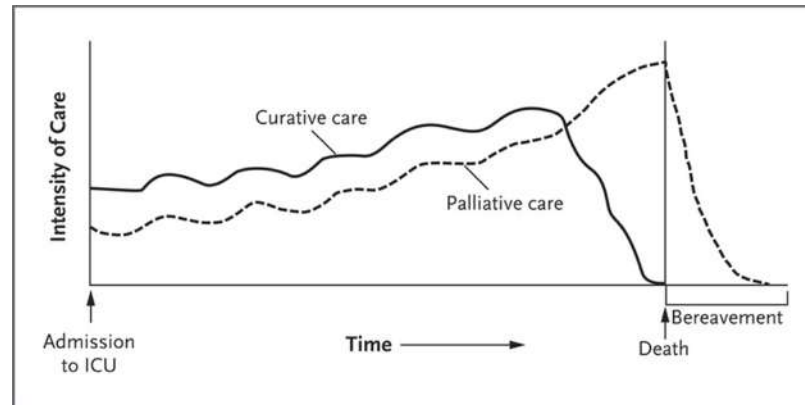
huisarts belt over een patiënte met de ziekte van Parkinson

- patiënte heeft veel pijn en hierdoor ondraaglijk lijden
- patiënte en familie willen euthanasie
- vraag: "is patiënt voor de ziekte van Parkinson uitbehandeld"
- antw: "er zijn geen behandelopties meer ten aanzien van Parkinson, maar is er ook gedacht aan palliatieve pijnbestrijding?!"

Wat is palliatieve zorg

- palliatief betekent ‘verzachtend’
- het Latijnse woord ‘pallium’ betekent ‘mantel’ of ‘cape’
- euthanasie betekent zelfgekozen levenseinde met behulp van een a

Wat is palliatieve sedatie

Palliatieve sedatie wordt meest toegepast bij:

- Pijn
- Benauwdheid
- Angst

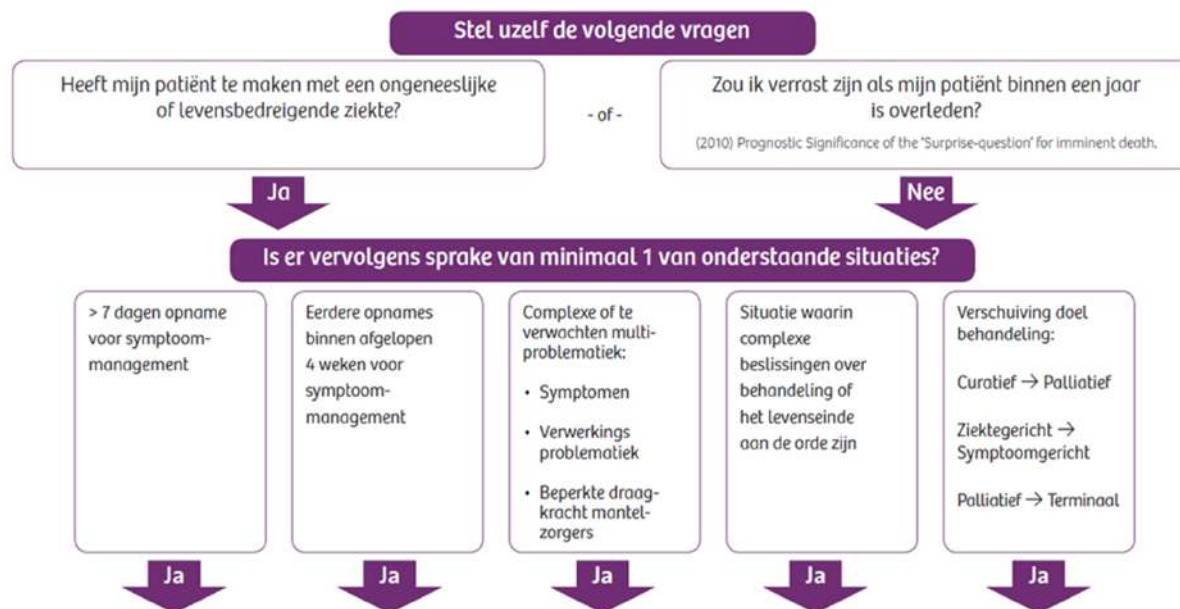
Belangrijkste medicijnen die toegepast worden zijn:

- Morfine (prikjes onder de huid of in de spier of via een infuus - evt. via een pomp)
- Midazolam (prikjes onder de huid of via een infuus - evt. via een pomp)

Consequenties bij ontbreken van palliatieve zorg

- sneller besluit richting euthanasie in thuissituatie
- lage kwaliteit van leven in de laatste levensfase
- opname op IC met risico op complicaties van behandelingen aldaar

Indien bij een van bovenstaande vragen met ja kan worden geantwoord, is dit een indicatie om het PAT in consult te vragen

Ethische dilemma's en misverstanden

- Een voorbeeld uit de praktijk
- Dilemma's en mogelijkheden

Praktijkvoorbeeld (in de thuissituatie)

Anamnesis:

Mw Bakker, 60 jaar, weduwe, 3 kinderen.

Heeft een moeder van 85 jaar en een zus die na de diagnose bij haar ingetrokken zijn.

Diagnose: longtumor met uitzaaiingen in lymfen. COPD gold 4.

Behandeling: Chemotherapie (levensverlengend).

Mw heeft hiervan afgezien. Zorg is overgedragen naar de huisarts en gericht op comfort.

Medicatie: Oxycodon (lang en kortwerkend), paracetamol, pantozol.

Mw gebruikt O2.

Symptomen:

Lichamelijk

Mw geeft ernstige vermoeidheidsklachten aan, score 8.

Is benauwd, geeft een score van 8 bij inspanning en bij rust een 6.

Het nuttigen van de maaltijd kost haar veel energie.

Mw gebruikt speciale bijvoeding en vraagt zich af wat de meerwaarde hier nog van is.

Psychisch

Mw voelt dat haar benauwdheidsklachten steeds erger gaan worden. Is angstig hiervoor.

Wil ip geen morfine pomp en vraagt zich af wat in slaap brengen inhoudt. (sedatie)

Spiritueel

Mw heeft een christelijke geloofsovertuiging. Heeft wekelijks contact met een dominee.

Sociaal

Mw haar kinderen, moe... kken bij mw.

Ethische dilemma's en mogelijkheden

- Stoppen met eten en drinken.
- Het gebruik van morfine tegen pijn en benauwdheid.
- Wanneer starten van palliatieve sedatie.
- Stoppen met zuurstof

Wat is hierin de rol van de palliatieve zorg verpleegkundige.....

Mogelijke misverstanden

- We moeten lijdend sterven (mogen geen pijnmedicatie gebruiken)
- Toedienen van morfine/sedatie is een verkapte vorm van euthanasie
- Ophogen/verandering van toediening van medicatie verkort het leven (niet de intentie)
- Palliatieve sedatie wordt gedaan vanwege de (hoge) leeftijd
- De wensen van partner en familie zijn niet relevant

Gedicht

Handen

*Gelukkig is de mens die tot het einde
handen mag voelen die goed doen.
De hand die met aandacht wast
De hand die met zorg aankleedt
De hand die met liefde kamt
De hand die met tact aanraakt
De hand die met het hart troost.
Geen mens kan leven
zonder die hand,
die teder is,
die behoedt,
die beschermt
en bemoediging uitstraalt.
Tot het einde toe
verlangt de mens naar die hand,
totdat er die ander Hand is,
die alle wonden geneest,
die alle pijn heelt,
die alle tranen wist.
Tot die tijd
Kunnen onze handen
een voorproef zijn van die handen,
en handen en voeten geven
Aan de liefde
Die onmisbaar is.*

Bron: Marinus van der Berg

Vragen?

Afsluiting

Zingen Psalm 42 vers 5

Maar de HEER' zal uitkomst geven,
Hij, die 's daags Zijn gunst gebiedt;
'k Zal in dit vertrouwen leven,
En dat melden in mijn lied;
'k Zal Zijn lof zelfs in den nacht
Zingen, daar ik Hem verwacht;
En mijn hart, wat mij moog' treffen,
Tot den God mijns levens heffen.

Dankgebed

Er is bij de uitgang een collecte
voor de onkosten.

Napraten...

<https://www.curadomi.nl/katwijk>
www.demorgensterkatwijk.nl

e.vanduijn@leliezorggroep.nl
n.kraijenoord@leliezorggroep.nl

